

บทความวิจัย

เรื่อง การเปรียบเทียบความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับทวารบาลของจีนและของจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย

โดย

นางสาววาสนา คงอิม

รหัสนักศึกษา 05520580

เสนอ

อาจารย์คมกฤษ อุยเต็กเค่ง

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา 450460 การศึกษาเอกเทศ

สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2555

หัวข้อบทความวิจัย : การเปรียบเทียบความคิดความเชื่อเกี่ยวกับทวารบาลของจีนและของจีน

โพ้นทะเลในประเทศไทย

ชื่อผู้วิจัย : วาสนา คงอ้อม

อาจารย์ที่ปรึกษา : อาจารย์คมกฤช อู่เต็กเค่ง

ปีการศึกษา : 2555

คำสำคัญ : ทวารบาล เชี่ยวกาง ประตุ ความเชื่อจีน

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบความคิดความเชื่อเกี่ยวกับทวารบาลของจีนและของจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรม ธรรมเนียม ประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับทวารบาลของจีน วิเคราะห์ความคิด ความเชื่อเบื้องหลังพิธีกรรม ธรรมเนียม ประเพณีที่สะท้อนผ่านทวารบาลของจีน และเพื่อเปรียบเทียบความคิด ความเชื่อ เกี่ยวกับทวารบาลของจีนและของจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับทวารบาลของจีนและของจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการสำรวจ สัมภาษณ์ และสังเกตกิจกรรมของชาวจีนที่สะท้อนถึงความเชื่อเกี่ยวกับทวารบาลทั้งตามบ้านเรือนและในศาลเจ้าจีน

ผลจากการศึกษาพบว่าธรรมเนียมและรูปแบบของทวารบาลจีนของจีนและของจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยมีรูปแบบที่ต่างกันตามความนิยมและความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น มีธรรมเนียมการปิดภาพเทพเจ้าที่หน้าประตูทุกปีในช่วงเทศกาลตรุษจีน มีพิธีกรรมการไหว้เทพทวารบาลที่หน้าประตูบ้านและศาลเจ้าข้างละ 1 ดอก ศาลเจ้าบางแห่งที่มีประติมากรรมเทพหรือขุนนางทวารบาลจะใช้รูป 3 ดอก บางแห่งก็จะมีของไหว้ด้วย นอกจากนี้ก็ยังมีการไหว้ทวารบาลที่สว่างซุ้ยในวันเซ็งเม้งด้วย ความเชื่อเรื่องทวารบาลมาจากความเชื่อพื้นฐานของจีน คือความเชื่อเรื่องการนับถือธรรมชาติและภูตผี ลัทธินงจิว และลัทธิเต๋า ความเกรงกลัวในอำนาจเหนือธรรมชาติของผีทำให้ต้องหาเครื่องป้องกันซึ่งได้แก่เทพเจ้าที่มีอำนาจในการปราบภูตผี และขุนนางที่ทำความดีจนได้รับความชื่นชมและได้รับการยกย่องให้เป็นเทพเจ้าซึ่งสอดคล้องกับลัทธิเต๋าที่พูดถึงเรื่องเซียน เทพเจ้าและเวทมนตร์ต่าง ๆ และลัทธินงจิวเรื่องการนับถือคนดี มีความรู้ มีความกตัญญูและการประกอบพิธีกรรม

ส่วนความคิด ความเชื่อ เกี่ยวกับทวารบาลของจีนและของจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยก็มีความคล้ายกันคือมีคติความเชื่อเดิมเรื่องการป้องกันภัยและเรื่องความเป็นสิริมงคลซึ่งเป็นรูปแบบที่มีการพัฒนามาจากแบบแรก

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ในแต่ละยุคสมัยต่างมีความเชื่อที่นับถือกันในสังคม นับตั้งแต่สมัยโบราณที่มนุษย์มีการดำรงชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติและแวดล้อมด้วยภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ทำให้เกิดความเชื่อว่าเป็นธรรมชาติแต่ละชนิดน่าจะมีเจ้าสถิตอยู่ มีพลังอำนาจให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ขึ้น และสามารถบันดาล โชคดีหรือโชคร้ายได้ (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2542: 22) และเชื่อว่าส่วนต่าง ๆ ของที่อยู่อาศัยมีผีรักษาอยู่เช่น บริเวณประตู จนเกิดเป็นความเชื่อเรื่องผู้รักษาประตูหรือทวารบาลดังปรากฏในลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในหนังสือศาสน์สมเด็จดังนี้ “มนุษย์ย่อมต้องมีเครื่องป้องกันภัย อย่างต่ำมีประตูบ้านเรือน ต่อขึ้นมาจนถึงการเลือกสรรคนกล้าแข็งแรงรักษาประตู ต่อขึ้นมาถึงเป็นอัจฉริยะบุรุษ อาจจะหัดสัถย์ร้ายให้รักษาประตูได้ มูลเหตุอันนี้เอง ที่เลยมารูปภาพ ตั้งแต่ชื่อสิ่งนั้นก็นับว่าเป็นเกียรติสูง” (ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ หนังสือศาสน์สมเด็จเล่มที่ 23 หน้า 112 อ้างถึงในสมชาย ณ นครพนมและคนอื่นๆ, 2546: 8)

ชาวจีนมีความเชื่อเกี่ยวกับทวารบาลปรากฏในตำนานของจีนหลายเรื่องเช่น ตำนานของเทพฉินถูกับอวี๋เหล่ซึ่งได้รับคำสั่งจากเง็กเซียนฮ่องเต้ให้เฝ้าประตูผีและมีหน้าที่ควบคุมผีร้ายหรือตำนานของแม่ทัพฉินซูเป่กับแม่ทัพเว่ยจื่อกงที่คอยเฝ้าอยู่หน้าห้องบรรทมของกษัตริย์ถึง ๖ ครั้ง จนเกิดธรรมเนียมการสร้างภาพทวารบาลไว้ที่หน้าประตูอย่างแพร่หลาย อีกทั้งยังมีการคัดเลือกรูปแบบของทวารบาลไปตามความนิยมและความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งทำให้ทวารบาลของจีนมีความหลากหลายมากขึ้นไปด้วย เมื่อชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ก็ได้นำความเชื่อเกี่ยวกับทวารบาลติดตัวมา ดังจะเห็นได้จากการประดับบ้านเรือน วัดจีน หรือศาลเจ้าจีนด้วยรูปปั้นสัตว์มงคล ภาพหรือรูปปั้นเทพทวารบาลหรือกระถางรูปสี่แดงไว้ที่บริเวณประตู ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่พบเห็นทั่วไป เช่นการไหว้ ในเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้น

จากการศึกษาเบื้องต้นทำให้เห็นว่าชาวจีนมีค่านานที่เกี่ยวข้อเกี่ยวกับทวารบาลหลายเรื่อง
อีกทั้งธรรมเนียมปฏิบัติของแต่ละที่ก็มีความแตกต่างกันทั้งในของจีนและของจีนโพ้นทะเลใน
ประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความเชื่อซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตและทำให้เกิดการ
แสดงออกผ่านทางรูปแบบพิธีกรรม ธรรมเนียม ประเพณีที่มีความหลากหลาย ผู้วิจัยจึงใคร่ศึกษา
เปรียบเทียบรายละเอียดพิธีกรรม ธรรมเนียม ประเพณีเกี่ยวกับทวารบาลของจีนทั้งในจีนและของ
จีนโพ้นทะเลในประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์แนวคิดความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังประเพณีพิธีกรรม
ดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดพิธีกรรม ประเพณี ที่เกี่ยวข้อกับทวารบาลของจีน
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ความเชื่อ เบื้องหลังประเพณี พิธีกรรม ที่สะท้อนผ่านทวารบาลของ
จีน
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับทวารบาลของจีนและจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยในด้านพิธีกรรม
ประเพณี และแนวคิด ความเชื่อ ที่อยู่เบื้องหลังประเพณี พิธีกรรมดังกล่าว

ขอบเขตการศึกษา

1. ศึกษาทวารบาลที่ปรากฏทั้งในจีนและจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย
2. ศึกษาทวารบาลในด้านพิธีกรรม ประเพณี ตลอดจนแนวคิด ความเชื่อเบื้องหลังประเพณีและ
พิธีกรรมดังกล่าว
3. ศึกษาจากเอกสารงานวิจัย และสัมภาษณ์

นิยามศัพท์เกี่ยวกับการวิจัย

1. ชาวจีนโพ้นทะเล หมายถึง ชาวจีนที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยและอาศัยอยู่อย่างถาวรหรือ
ได้อาศัยเป็นเวลานานกว่า 10 ปีแล้ว รวมทั้งลูกหลานที่เกิดในประเทศไทยและผู้สืบเชื้อสายรุ่นต่อ ๆ
มา

2. ทวารบาล หมายถึง ผู้รักษาประตู นายประตู ซึ่งรูปแบบของทวารบาลอาจเป็นภาพเขียน ประติมากรรมรูปทวารบาล รูปสัตว์ อสูร เทพ เทวดา มนุษย์ รวมถึงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณ บานประตูหรือช่องทางผ่านเข้าออก หรือราวบันได ซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกันกับผู้รักษา ประตู

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทวารบาลของจีนและจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย
2. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการสำรวจ สังเกต บันทึกข้อมูล และสัมภาษณ์ข้อมูลในสถานที่ที่เกี่ยวข้อง
3. วิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงผลการศึกษาในรูปแบบบทความวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบรายละเอียดพิธีกรรม ประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับทวารบาล
2. เข้าใจแนวคิด ความเชื่อ เบื้องหลังประเพณีและพิธีกรรมที่สะท้อนผ่านทวารบาล
3. เข้าใจแนวคิด ความเชื่อเบื้องหลัง ประเพณีและพิธีกรรมที่สะท้อนผ่านทวารบาลทั้งของจีนและของจีนโพ้นทะเล

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดความเชื่อพื้นฐานของจีน

จิตรา ก่อมนันเกียรติ (2542) เขียนหนังสือเรื่อง “**พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ ถึงศักดิ์สิทธิ์ของจีน**” กล่าวถึงความเชื่อพื้นฐานของชาวจีน ได้แก่ การกำเนิดเจ้าและการไหว้เจ้า ความเชื่อเกี่ยวกับ วิญญาณของบรรพบุรุษ การนับถือเทพเจ้าทางธรรมชาติเช่นพระอาทิตย์ พระจันทร์ ภูเขา แม่น้ำ การไหว้ฤดูกาลต่างๆ เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับดำรงชีวิตที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ เกิดการเช่นไหว้เทพเจ้าและภูติผี ต่อมาก็มีลัทธิต่างๆเกิดขึ้น ได้แก่ลัทธิเต๋า โดยเหลาจื๋อ เน้นสอนให้คนเข้าใจชีวิต การถือสันโดษ รู้จักพอ เกิดความเชื่อเกี่ยวกับอายุวัฒนะ ความเป็น

อมตะ การสำเร็จเป็นเซียนและเทพเจ้าต่างๆ ส่วนลัทธิขงจื้อหรือลัทธิหยูโดยขงจื้อนั้นเน้นหลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงประเทศชาติ ขงจื้อเป็นผู้รวบรวมและจัดระเบียบพิธีการไหว้ต่างๆให้เป็นแบบฉบับเดียวกัน เกิดเป็นขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมที่คนจีนปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน หลังจากนั้นพุทธศาสนาก็ได้เผยแผ่เข้ามาในจีนและเป็นที่ยึดถือกัน โดยเฉพาะศาสนาพุทธนิกายมหายาน เกิดการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับลัทธิศาสนาก็เกิดเป็นตำนานเทพเจ้าต่างๆมากมาย โดยเจ้าต่างๆที่ชาวจีนนับถือจำแนกเป็น 4 ประเภทคือ เจ้าจากธรรมชาติและสิ่งใกล้ตัว เช่นเจ้าป่า เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าเตา เจ้าจากจินตนาการหรือจากนิทาน เช่นเจ้าพ่อเห้งเจีย โป๊ยเซียน เจ้าจากวีรบุรุษ เช่นเทพเจ้ากวนอู เจ้าแม่ทับทิม เจ้าจากพระเช่น พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ พระอรหันต์เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับนรกและสวรรค์ ตำนานเซียน เจ้าต่างๆรวมถึงเกร็ดความรู้ที่เกี่ยวกับของวิเศษของจีนไว้ด้วย

เสฉิวร โกเศศและนาคะประทีป (2507) เขียนหนังสือเรื่อง **“ลัทธิของเพื่อนฉบับสมบูรณ์”** กล่าวถึงลัทธิต่างๆแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ภาค ในภาคที่ 4 กล่าวถึงลัทธิศาสนาของจีนว่า ลัทธิศาสนาของจีนแยกได้คร่าวๆคือ ขงจื้อ เต๋า และพุทธมหายาน ชาวจีนทั่วไปจะนับถือลัทธิทั้งสามนี้รวมกันไป และแต่ละลัทธิที่ต่างกันก็เอาอีกลัทธิหนึ่งมาผสมกันจนแยกไม่ออก นับแต่สมัยศึกดาบรพี ประเทศจีนก็มีพิธีการเช่นไหว้บูชาอยู่ก่อนแล้วแบ่งออกเป็นการไหว้พระเจ้าซึ่งรวมถึงการบูชาสิ่งธรรมชาติเช่นฟ้าและดินซึ่งเชื่อว่ามีวิญญาณหรือเทพประจำสิ่งเหล่านี้อยู่ และอีกอย่างหนึ่งก็คือการเช่นผีหรือวิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้ว ลัทธิขงจื้อนั้นก็ไม่ได้ปฏิเสธ แก้วไข หรือส่งเสริมความเชื่อดังกล่าว ส่วนลัทธิเต๋าแต่เดิมมีหลักเป็นไปในทางฆาตกรรมบดขยี้ลัทธิพราหมณ์ ภายหลังกลายเป็นลัทธิที่เกี่ยวข้องกับวิชาอาคม ส่วนพุทธศาสนานิกายมหายานนั้นก็มีความเป็นจีนผสมอยู่ มีพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ที่นับถืออยู่หลายองค์

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทวารบาล

เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล(2548) เขียนหนังสือเรื่อง **“เทพทวารบาล ผู้ปกป้อง รักษา และคุ้มครอง”** เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ ความหมายของทวารบาล ความเชื่อของคนไทยกับทวารบาล ทวารบาลจีน ประเภททวารบาลแบบต่างๆ ตัวอย่างทวารบาลที่สำคัญในประเทศไทย ทวารบาลจากคู้

ธรรมพระธรรมลายน้าปิดทอง และลายเส้นทวารบาล ผู้ศึกษาได้ใช้รายละเอียดในบทที่กล่าวถึง ทวารบาลจีนมาใช้ประกอบการศึกษาซึ่งเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับทวาร บาลจีนมีสองเรื่องคือ

เรื่องแรกกล่าวถึงประวัติการสร้างรูปแบบทวารบาลที่มีขึ้นในสมัยราชวงศ์ถัง(พ.ศ.1170- 1179) เป็นสมัยของพระเจ้าถังไท่จงซึ่งเป็นกษัตริย์ที่มีความชำนาญในการรบ ในการรบแต่ละครั้งก็ มีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก จึงมีวิญญานที่โกรธแค้นพระองค์ที่ยังไม่ได้ไปเกิด ในครั้งที่พระองค์ ทรงพระประชวรทรงบรรทมอยู่ในห้อง ได้ยินเสียงพวกปีศาจร้องโหยหวน ในบรรดานั้นมีปีศาจคือ พญาเล่งอ๋องมารบกวนรังควาน กล่าวหาว่าพระองค์ไม่รักษาสัตยาปถ้อยให้ “งูยเตง” ไปสังหาร ชีวิตตน พระเจ้าถังไท่จงจึงนำเรื่องมาปรึกษากับเหล่าขุนนาง เหล่าขุนนางจึงแนะนำให้มีทหารคอย ฝ้าในเวลากลางคืน ทหาร 2 คนนั้นคือ ชินชกโป้กับอวยซิงง คอยเฝ้ายามด้านพระทวารด้านหน้าทั้ง สอง ส่วนงูยเตงให้เฝ้าพระทวารด้านหลังคอยรับมือกับเหล่าปีศาจ ภายหลังพระเจ้าถังไท่จงจึงให้ เขียนรูปทหารเอกไว้หน้าประตูทั้งสองบานแทน ภาพทหารเอกที่เขียนนั้นดูดุขัน สวมชุดเกราะถือ อาวุธตามแบบนักรบทำหน้าที่เฝ้าประตูแทนเรียกว่า “มิ่งชิน” หรือ “ทวารบาล” ภาพทหารที่ชื่อ ชิ นชกโป้ หน้าตากริยามารยาดี ส่วนภาพทหารอีกองค์คือ อวยซิงง หน้าตาคร่ำขี้ รูปร่างสูงใหญ่ หน้า ดำ ปากกว้าง มีหนวดเครารก จมูกใหญ่ หลังจากที่เขียนภาพไว้ที่บานประตูตั้งแต่นั้นมาเหล่าปีศาจก็ ไม่กล้ามารบกวนอีก จึงเกิดประเพณีการเขียนภาพมิ่งชินตั้งแต่นั้นมา

เรื่องที่สองในยุคต้นราชวงศ์ที่หนึ่งในยุคพงศาวดารที่เรียกว่า “หงอจ้อง” พระเจ้าหวังตี้เป็น ปฐมกษัตริย์ยุคหงอจ้อง ครองราชย์ปี 2054-2154 ก่อนพุทธศก ประมาณ 2600 ปีมาแล้ว มีดินท้อ ใหญ่เกิดขึ้นที่ภูเขาตูโชวทางด้านทะเลตะวันออก มีกิ่งก้านสาขาแผ่ขยายออกไปทั่ว กิ่งต่ำสุดปลายชี้ ไปทางทิศตะวันออก -เฉียงเหนือซึ่งเป็นประตูของพวกปีศาจ (ก๊วย) กิ่งใหญ่ของต้นท้อเป็นที่อยู่อาศัย ของพวกวิญญานชื่อว่า “เซนชู” กับ “ยูเล” ซึ่งคอยจับพวกภูติผีปีศาจที่ทำร้ายมนุษย์ไปเป็นอาหารแก่ เสือดาว พระเจ้าหวังตี้จึงนำกระดานไม้ท้อมาเขียนรูปวิญญานทั้งสอง แล้วเอาแขวนไว้เหนือประตู นอกจากเรื่องทั้งสองดังกล่าวแล้วชาวจีนยังถือกันว่าพระอินทร์เป็นผู้คุ้มครองหรือปกป้องพิทักษ์ พุทธศาสนา จึงนิยมสร้างรูปประติมากรรมไว้เฝ้าพุทธสถาน เรียกว่า “จิ้งก้างเสี้ยว” หรือ “ก้างเสี้ยว”

นวัตน์ ภักดีคำ(2553) เขียนหนังสือเรื่อง “เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จีน” กล่าวถึงเทพทวารบาลว่าเป็นเทพที่มีหน้าที่เฝ้าประตู ขับไล่สิ่งอัปมงคล มีตำนานของเทพทวารบาล 3 เรื่อง ได้แก่ ตำนานของเงินถูกับอวีเหล่ย เป็นเทพซึ่งได้รับคำสั่งจากเจ็กเซียนฮ่องเต้ให้เฝ้าประตูผี มีหน้าที่จับผีร้ายให้เสียกิน อีกตำนานกล่าวถึงไก่ทองคำซึ่งอยู่บนต้นท้อทำหน้าที่ร่วมกับเงินถูและอวีเหล่ย มีหน้าที่บอกเวลาให้เหล่าผีที่ออกไปข้างนอก โดยการขัน เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นหากผีตนใดกลับมาไม่ทันก็จะถูกไก่ตัวนี้จับกิน เป็นที่มาของธรรมเนียมช่วงเทศกาลตรุษจีนซึ่งในคืนสิ้นปีทางจันทรคติจีนชาวจีนมักใช้ไม้ท้อ ซึ่งถือว่าเป็นไม้ที่สามารถไล่สิ่งอัปมงคลได้สร้างขึ้นเป็นรูปทวารบาลเงินถู อวีเหล่ย และเสือแขวนไว้หน้าประตู ภายหลังจึงได้วาดเป็นรูปภาพแทน ต่อมาเชื่อว่าจิงจูหมีมีอำนาจการปราบผีก็คิดรูปจิงจูหมีแทน จนถึงราชวงศ์หมิงได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมจีนเรื่องไซอิ๋วหรือซีโหวยจี ผู้คนจึงนิยมนำภาพแม่ทัพในสมัยราชวงศ์ถังที่มีชื่อเสียงสองคน คือฉินฉงหรือฉินชูเป่า กับเว่ยฉือกงหรือหูจิ้งเต๋อมาวาดเป็นภาพทวารบาลขึ้นแทนจิงจูหมี เงินถู และอวีเหล่ย โดยทางซ้ายมือจะเป็นรูปของฉินฉง และทางขวามือเป็นรูปของเว่ยฉือกง

สมชาย ณ นครพนมและคนอื่นๆ(2546) เขียนหนังสือเรื่อง “ทวารบาล ผู้รักษาสถานสถาน” กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับทวารบาลในแง่มุมของศิลปะ ประเพณีความเชื่อและการอนุรักษ์ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ คติความเชื่อเกี่ยวกับทวารบาล วิวัฒนาการและประติมานวิทยาของทวารบาล และตัวอย่างทวารบาลที่คัดเลือกจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับทวารบาลกล่าวถึงประวัติการทำรูปทวารบาลแบบจีนซึ่งเกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ถังที่นำทหารเอกสองคนของพระเจ้าถังไท่จงคือ อวยซิงจิง กับชินชกไปมาเป็นต้นแบบของภาพวาดทวารบาลซึ่งนำมาแขวนไว้ที่ประตูข้างละบานเรียกว่า มิ่งชินหรือ ทวารบาล และการทำภาพประติมากรรมลอยตัวรูปทวารบาลไว้หน้าวัดเรียกว่า จินกางเสี่ยวหรือกางเสี่ยว ตรงกับตำนานของพระอินทร์ซึ่งถือเป็นผู้คุ้มครองหรือผู้พิทักษ์พุทธศาสนา ตอนที่รบกับเหล่าอสูรและวางอุบายทำรูปจำลองไว้ที่หน้าประตูเมืองหลอกให้อสูรเข้าใจผิดจนยกทัพหนีไปหมด นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการเขียนรูปทวารบาลลงบนประตูแบบจีน(เขี้ยวกาง) ซึ่งเข้ามามีอิทธิพลต่อศิลปะไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาว่าอาจมาจากคำว่า กางเสี่ยว หรือเซ่าก้งในภาษาจีนแต้จิ๋ว แปลว่า ยิ้มยาม เช่นเดียวกับคำแปลทวารบาลในภาษาไทยที่ว่า ผู้เฝ้ารักษาช่องประตู เป็นเหตุให้ประติมากรรมชนิดใดก็ตามที่ตั้งอยู่บริเวณ

บานประตูผ่านเข้าออก ช่องหน้าต่างหรือระหว่างทางเข้าออกต่างมีชื่อว่าทวารบาลทั้งสิ้น ด้านการ
จำแนกประเภทของทวารบาล สามารถแบ่งออกเป็นทวารบาลประเภทสัตว์และครึ่งคนครึ่งสัตว์
ทวารบาลประเภททวารบาลประเภทเทพและทวารบาลประเภทบุคคล

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

จิตรรา ก่อรัตนเกียรติ (2547) เขียนหนังสือเรื่อง “เรื่องจีนหลายเรื่อง หนึ่งเรื่องมีหลายตำรา”
กล่าวถึงเทพเจ้าประตูซึ่งมีตำนานและธรรมเนียมปฏิบัติที่แตกต่างกัน เทพเจ้าประตูในยุคต้น มีสอง
ชุดคือ ซิงเต้และ อู่กู่ยี้ ต่อมาถึงสมัยถังไท่จงฮ่องเต้ (พ.ศ 1160-1192) เป็นเจ้าประตูชุดขุนพลช
นเคี้ยวและขุนพลอ่วยจี๋เกียง เกิดธรรมเนียมการติดเทพเจ้าประจำประตูก่อนเทศกาลตรุษจีน ต่อมา
ธรรมเนียมการติดภาพเทพเจ้าประจำประตูเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากภาพเทพเจ้าที่เป็นฝ้ายนู้เป็น
ฝ้ายนุ่น จากความมุ่งหมายเดิมเพื่อคุ้มครองกัน ภัยจากผีเป็นเพื่อให้เกิด โชคลาภและอวยพรให้เกิด
ความก้าวหน้า นอกจากนี้ยังติดภาพประตูเป็นฮกกับบลก มีภาพเทพเจ้าที่มาจากเทพดาวนักษัตร ภาพ
ที่เป็นภาพขุนนางและขุนพลคุณธรรมที่เสียชีวิตแล้ว และเทพประจำประตูที่เป็นเทพธิดา

เรื่องรอง รุ่งรัศมี (2542) เขียนหนังสือเรื่อง “มังกรซ่อนลาย” กล่าวถึงจีนในด้านต่างๆเช่น
เทศกาล วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวจีนในแง่มุมต่างๆในบทแรกกล่าวถึงเทศกาล
ตรุษจีนว่า ในช่วงวันสุกดิบของเทศกาลตรุษจีน ชาวจีนจะติดกระดาษแดงที่เขียนตัวอักษรไว้ข้าง
ประตูสองด้านเป็นคำอวยพรเรียกว่า “ซุนเหลียน” หรือ “ตุ้ยเหลียน” ตามตำนานของเทพเสินซิว
และอวี๋ลี่ซึ่งคอยปกป้องคุ้มครองผู้คนให้รอดพ้นจากปีศาจร้าย ทุกปีเมื่อถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 12
ประชาชนจะเอารูปสลักเทพเจ้าจากไม้หอมมาตั้งไว้ที่ข้างประตูทั้งซ้ายขวา จนมาถึงยุคสมัยหนานฉาว
จึงเขียนชื่อของเทพเจ้าทั้งสองลงบนไม้หอมแขวนไว้ที่ประตูแทนการเขียนรูปภาพ เรียกไม้ที่เขียนชื่อ
นี้ว่า “ถาวฝู” พอถึงสมัยราชวงศ์ถังก็วาดภาพของขุนพลฉินสุป้าวและขุนพลเว่ยจื่อจิ้งต่อติดเอาไว้ที่
บานประตูทั้งสองข้างแทนการอยู่ยามของขุนพลทั้งสอง ต่อมา “ถาวฝู” ก็ได้วิวัฒนาการมาเป็น
กระดาษแดงเขียนคำมงคลติดอยู่ข้างประตูบ้านที่เรียกว่า “ซุนเหลียน” ส่วนภาพเทพเจ้าผู้รักษาประตู
ก็กลายมาเป็นภาพสำหรับติดประดับในเทศกาลตรุษจีนที่เรียกว่า “เหนียนฮว่า”

ผลการวิจัย

1. ความหมายของทวารบาลและคำอื่นที่เกี่ยวข้อง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546: 506) ทวารบาล [ทะ-วา-ระ-บาน] แปลว่าผู้เฝ้าประตู, นายประตู ส่วนพจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยและสมบูรณ์(2552 : 491) ทวารบาล แปลว่า เฝ้าประตู, นายประตู, ภาพเขียนหรือภาพสลักของอมมนุษย์หรือเทวดาที่บานประตู โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ส่วนกรมศิลปากร (2546: 22, อ้างจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525) ทวารบาล หมายถึง ผู้รักษาประตู หรือผู้รักษาช่อง มาจากคำว่า ทวาร ซึ่งแปลว่า ประตู หรือช่อง และคำว่า บาล ซึ่งแปลว่า เลี้ยง รักษา ปกครองและได้ตีความต่อประติมากรรมประเภททวารบาลว่า คือรูปของสัตว์ อสูร เทพ เทวดา และมนุษย์ หรือสิ่งมีชีวิตใด ๆ ก็ตาม ที่ตั้งอยู่บริเวณบานประตูหรือช่องผ่านเข้าออก ช่องหน้าต่าง หรือราวบันได

ส่วนคำว่า เชี่ยวกาง เป็นชื่อเรียก ภาพทวารบาล ที่ช่างเขียนทำขึ้นเป็นรูปเทวดาแต่งกายแบบไทย ลักษณะท่วงท่าคล้ายรูปภาพจีน เป็นภาพนักรบหรือขุนศึกจีน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานไว้ในหนังสือศาสน์สมเด็จพระเจ้าว่า เชี่ยวกาง น่าจะมาจากคำว่า จริกาง หรือ จาริกาง ในโคลงต้นของเก่า เมื่อพิจารณาจากคำว่า จรี ซึ่งเป็นภาษามลายู แปลว่า กริช คำว่าจริกาง อาจหมายถึง คนเหน็บกริชยื่นกางก้ำ และภาพchieuwangก็น่าจะมีขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้เอง ส่วนนายเฉลิม ขงบุญเกิด สันนิษฐานว่า น่าจะมาจากภาษาจีนแต้จิ๋ว คือคำว่า เซากัง แปลว่า ยืนยาม ผู้ยาม ชุ่มยาม (อ้างถึงในกล่องแก้ว วีรประจักษ์, 2552: 102-103)

คำว่า เหมินเสิน (門神) คือชื่อที่ชาวจีนใช้เรียกเทพประตู คำว่า เหมิน 門 หมายถึง ประตู ส่วนคำว่า 神 เสิน หมายถึง เทพ ในสำเนียงแต้จิ๋วจะเรียกว่า หมิ่งซิ่ง (ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, 2553 : 75) บางตำราก็ออกเสียงว่า มิ่งซิน นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกรูปประติมากรรมของพระอินทร์ที่สร้างขึ้นไว้เฝ้าพุทธสถานว่า จินกางเสียว หรือกางเสียว (เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล, 2535: 11)

2. รูปแบบของทวารบาล

รูปแบบของทวารบาลจีนสามารถแบ่งได้ 3 รูปแบบคือ

2.1 ทวารบาลภาพเขียน

2.2 ทวารบาลกระถางรูป

2.3 ทวารบาลประติมากรรม

2.1 ทวารบาลภาพเขียน

ทวารบาลที่เป็นภาพเทพเจ้าประตูฝ่ายนั้นที่ชาวจีนแต่จิวเรียกว่า ผนังิ่งซิ่ง คือ เทียนกัวซื่อ สก หรือขุนนางสวรรค์ประทานพร ถือป้ายที่มีข้อความว่า 天官財福 มีเทพกุมารทองเป็นบริวารถือ ถาดทับทิมมีความหมายอวยพรให้ร่ำรวย ส่วนเทพ ตึงเซี่ยวเจ็กปิ่ง ถือป้ายที่มีข้อความว่า 当朝一品 มี เทพกุมารทองถือถาดใส่หมวกขุนนาง เป็นการอวยพรให้ก้าวหน้า สะท้อนความแตกต่างจากเดิมที่เป็นเจ้าประตูฝ่ายบู๊คือ การคุ้มครองภัยจากสิ่งชั่วร้ายไม่ให้กล้ากลายเข้าไปในบ้าน ความหมาย เปลี่ยนไปเมื่อใช้ภาพประตูฝ่ายบู๊นี้ของงมงคลแฝงความหมายในการอวยพรให้ร่ำรวยก้าวหน้า นอกจากนี้ยังพบว่ามีการนับถือเทพเจ้า สกกับลกเนื่องจากเป็นเทพแห่งความยินดีนำพาความสุข ความยินดีมาให้ เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน (จิตรรา ก่อนันทเกียรติ, 2547 : 75)

ทิม 28 เจ้าประตูคือ 28 เทพดาวนักษัตร คำจีนเรียกว่า 28 แซ่ลิว หรือ 28 กลุ่มดาว เกิดจากการที่คนจีนโบราณขีดเส้นแบ่งเขตท้องฟ้าเป็น 28 เขต แต่ละกลุ่มดาว มีเทพประจำแต่กลุ่มดาวดังนี้

1. เต็งอู๋
2. โจ้วเมาะ
3. กู้อก
4. ฮ้วงเอี่ยม
5. กวงซุง
6. จิมแพ้ว
7. ปั้งอี
8. จู้อิว
9. จี้ว
10. เก้งฮู
11. ไก่เอี้ยง
12. สุก้า
13. ฮ้วงซุง
14. จังปู้
15. เบบู้
16. เล้าล้ง
17. เบซิ่ง
18. เฮงเลียง
19. ตั่งจุง
20. หู่จุง
21. โต้วหมง
22. เอี่ยวคี่
23. เฮ้งปา
24. หยิมกวง
25. หลี่ตง
26. อั้งชิว
27. คีตั่ง
28. เล้าเฮียะ

(คำแรกคือแซ่ คำหลังคือชื่อ)

ส่วนทิม 36 ประตู ได้จากการคัดขุนนางและขุนพลคุณธรรมที่เสียชีวิตแล้ว เลือกลงมาเป็นเทพ ทวารประจำประตูศาลเจ้า (จิตรรา ก่อนันทเกียรติ, 2547: 73-81)

ภาพวาดทวารบาลแม่ทัพฉินซูเป่า มีใบหน้าสีขาว สะพายกระบี่ไว้ข้างกาย ส่วนแม่ทัพเวย์ ถือจิ้งเต๋อ จะวาดใบหน้าสีดำ ถือกระบองไว้กับตัว ต่อมาก็มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเป็นถือง้าวและ ขวานแทน นอกจากนี้รูปแบบของภาพวาดทวารบาลก็แตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละ

ห้องถื่น มีแม่ทัพคนอื่น ๆ ขึ้นแทน เช่น ในมณฑลเหอหนานจะนิยมนวดเป็นรูปแม่ทัพจูถ่งกับม้าเถียว ในมณฑลเหอเป่ย์จะวาดเป็นรูปแม่ทัพม้าตายกับม้าเถียว ส่วนในมณฑลส่านซีจะวาดเป็นรูปแม่ทัพซุนปินกับฝางเจวียน ส่วนบ้านที่มีประตูบ้านแค่บ้านเดียวก็จะใช้ภาพของเทพเจ้าจางยูแทน (ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, 2553 : 77)

2.2 ทวารบาลกระถางรูป

ทวารบาลกระถางรูปมีหลายรูปแบบแตกต่างกันเช่นในศาลเจ้าของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยก็จะมีกระถางรูปน้ำเต้าสีแดงอยู่บนผนังข้างประตูมีและตามบ้านเรือนส่วนใหญ่ก็จะเป็นทวารบาลประเภทนี้ที่รู้ว่าเป็นทวารบาลก็เพราะมีตัวอักษรเขียนว่า 神 ซึ่งแปลว่า เทพ ไว้บนกระถางรูป หรือรูปแบบที่พบเห็นในจีนมากก็คือกระถางรูปวางอยู่บนพื้น เช่นรูปแบบของศาลเจ้าประตูที่ฮ่องกงจะตั้งอยู่ที่พื้นด้านหนึ่งของประตู มีลักษณะคล้ายป้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้าสีแดงเขียนตัวอักษรในแนวตั้งว่า 门口土地财神 มีกระถางรูปไว้สำหรับปักธูป เหนือขึ้นไปเป็นศาลเจ้าฟ้าประจำบ้าน 天官赐福 มีลักษณะเป็นป้ายสีแดงคล้ายกันเพียงแต่อยู่สูงกว่า (จิตรา ก่อมนันทเกียรติ 2546 :47)

2.3 ทวารบาลประติมากรรม

ทวารบาลประเภทประติมากรรมส่วนใหญ่จะพบเป็นประติมากรรมรูปสัตว์คือสิงโตทวารบาลซึ่งนิยมนำมาวางตามประตูทางเข้าวัด วัง อุทยาน สถานที่ราชการ และตามบ้านเรือน ลักษณะการจัดวางสิงโตจะอยู่ทางด้านซ้ายและขวาประตูบ้าน สิงโตตัวผู้จะอยู่ทางด้านซ้ายของประตู(เมื่อมองออกไปทางหน้าบ้าน) อู้งเท้าขวาเหยียบลูกโลกหรือลูกแก้วซึ่งหมายถึงโลก ความเป็นหนึ่ง ความร่ำรวย สิงโตตัวผู้มีหน้าที่รักษาโลก ทำให้เจ้าของบ้านร่ำรวย ส่วนสิงโตตัวเมียจะอยู่ทางขวา อู้งเท้าซ้ายจะวางไว้บนตัวลูกสิงโต ซึ่งหมายถึงบ้าน ครอบครั้ว สิงโตตัวเมียจึงมีหน้าที่ดูแลปกป้องให้คนในบ้านสามัคคีปรองดอง มีความสุขและสุขภาพสมบูรณ์ (ภูริวรรณ วรรณสาสน์, 2546: 78-79) ส่วนประติมากรรมรูปเทพหรือขุนนางจะพบที่ประตูของศาลเจ้าซึ่งก็มีรูปแบบที่หลากหลายไปตามความเชื่อของแต่ละที่

3. ประเพณี พิธีกรรมและธรรมเนียมที่เกี่ยวข้องกับทวารบาล

3.1 ธรรมเนียมการติดภาพทวารบาล

ธรรมเนียมการติดภาพทวารบาลมาจากตำนานเล่าขานหลายเรื่องของจีน เช่นบันทึกในหนังสือ ฮว่ายหนานจื่อ เกี่ยวกับเทพสององค์ชื่อว่า เลินถู และ อวี๋หลี่ ซึ่งทำหน้าที่จับปีศาจร้ายอยู่ใต้ต้นถาวรู ก็เกิดเป็นความเชื่อขึ้นว่าเทพทั้งสองจะคอยปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากปีศาจร้ายได้ ดังนั้นทุกปีเมื่อถึงวันแรม 15 ค่ำเดือน 12 ตามปฏิทินทางจันทรคติของจีน ชาวบ้านจะนำรูปสลักเทพเจ้าจากไม้ท้อมาตั้งไว้ที่ประตูบ้านด้านซ้ายขวา เป็นตัวแทนของเทพทั้งสองเพื่อขอให้คุ้มครองตนให้ปลอดภัย ในยุคสมัยหนานฉาวรูปแบบดังกล่าวก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นการเขียนชื่อเทพทั้งสองไว้บนไม้ท้อแล้วแขวนไว้ข้างประตูแทน และเรียกไม้ท้อที่เขียนชื่อเทพเจ้าทั้งสองนี้ว่า ถาวรู พอถึงสมัยราชวงศ์ถังก็เกิดเทพเจ้าประตูคู่ใหม่ขึ้นคือ แม่ทัพเว่ยจื่อกงและฉินซูเป่า (เรื่องรอง รุ่งรัศมี ,2542 : 33-36) ในบันทึกของพระราชวังปักกิ่งยังมีการบันทึกธรรมเนียมการติดภาพเทพเจ้าประตูก่อนเทศกาลตรุษจีนว่า ทุกวันที่ 26 เดือน 12 ของจีนจะมีการติดภาพเทพเจ้าประตู แล้วปลดออกในวันที่ 3 เดือน 3 และชาวบ้านก็มีความนิยมแบบนี้เช่นเดียวกัน ซึ่งลูกหลานจีนในไทยอาจไม่ได้นำวัฒนธรรมนี้มาปฏิบัติ (จิตรรา ก่อรัตนเกียรติ, 2547: 74)

การติดภาพทวารบาลของชาวจีนเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายเห็นนิยมติดกันในช่วงตรุษจีน เห็นได้จากรูปแบบของภาพทวารบาลที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น เช่น ในมณฑลเหอหนานจะนิยมวาดเป็นรูปแม่ทัพจูล่งกับม้าเจียว ในมณฑลเหอเป่ย์จะวาดเป็นรูปแม่ทัพม้าตายกับม้าเจียว ส่วนในมณฑลส่านซีจะวาดเป็นรูปแม่ทัพซุนปิ่นกับฝางเจี๋ยน ส่วนบ้านที่มีประตูบ้านแค่บ้านเดียวก็จะใช้ภาพของเทพเจ้าจางซุ่ยแทน (ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล , 2553 : 77)

ส่วนการติดภาพทวารบาลที่เป็นภาพเทพหรือขุนพลในประเทศไทยไม่เป็นที่นิยมกัน ในช่วงเทศกาลตรุษจีนจะพบการติดอักษร กลอนคู่ หรือภาพที่มีความหมายมงคลต้อนรับปีใหม่ เช่น ตัวอักษร 福 กลับหัว ในภาษาจีนเรียกว่า 福倒 (ฝูเต้า) ซึ่งมีความหมายว่า สิริมงคลหรือโชคได้มาถึงบ้านแล้ว หรือติดภาพซึ่งมีความมงคล เช่นการติดภาพเด็กผู้ชายรูปร่างอ้วนท้วนสมบูรณ์ รูปปลาเป็นต้น ซึ่งการติดภาพเทพเจ้าไว้ที่ประตูนั้น ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นบานประตูห้องใดห้องหนึ่ง

เท่านั้น เพราะว่าเทพเจ้าแต่ละองค์ต่างมีหน้าที่พิเศษของตนในการเฝ้าประตูที่แตกต่างกันไปโดยเชื่อว่าถ้าตีภาพเทพเจ้าประตูไว้ที่ห้องนอนจะมีความเจริญรุ่งเรือง ร่ำรวยมีทรัพย์สมบัติมากมาย (ประยงค์ อนันตวงศ์, 2544: 43)

3.2 ธรรมเนียมการไหว้

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับทวารบาลในการปกป้องคุ้มครองให้แก่คนในบ้านนั้นมีความเชื่อว่าทวารบาลมีเทพเจ้าสถิตอยู่เป็นเจ้าประตูผู้มีอำนาจไม่ให้วิญญาณผ่านเข้าออกประตูได้ ถ้าหากเจ้าของบ้านต้องการนำอิฐ กระจก วัสดุประเภทอื่น ๆ หรือเชิญวิญญาณเข้าบ้านต้องจุดธูปบอกกล่าวกับเจ้าประตูก่อนเพื่อให้เจ้าประตูรับรู้และอนุญาตให้วิญญาณนั้นเข้าสู่บ้านได้ และต้องจุดธูปแจ้งต่อเจ้าที่อีกทางหนึ่งด้วย (เทียนเสี้ยวหลง, 2550: 33-35) เป็นการนับถือเทพเจ้าประตูเสมือนกับเจ้าที่ประจำบ้านที่ทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้วิญญาณผ่านเข้าออกบ้านได้

ตามบ้านของคนชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยจะจุดธูปไหว้เจ้าประตูและปักที่ 2 ข้างของประตู ข้างละดอกทุกวัน โดยเฉพาะบ้านที่ทำการค้าขายจะขอพรจากเทพทวารบาลให้ค้าขายร่ำรวย ช่วยคุ้มครองจากภูติผีและภัยต่าง ๆ แม้ว่าบ้านจะมีหรือไม่มีศาลเจ้าที่อยู่ก็สามารถไหว้ทวารบาลเพื่อให้ท่านช่วยคุ้มครองได้ นอกจากนี้ในช่วงเทศกาลเซ็งเม้งที่สว่างซึ้งก็จะต้องไหว้เจ้าประตูด้วย โดยจุดธูปไหว้เจ้าที่ 5 ดอก และเจ้าประตูอีกข้างละดอก หากไม่มีที่ปักธูปก็จะปักธูปไว้ที่สองข้างของประตูแทนก็ได้ (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2542: 172)

นอกจากนี้ที่ทวารบาลของศาลเจ้าก็จะมีภาพเทพทวารบาลอยู่บนบานประตูทั้งสองข้าง บางแห่งก็มีกระถางธูปรูปน้ำเต้าสีแดงเล็ก ๆ อยู่ที่สองข้างของประตู ธรรมเนียมการไหว้ก็คือใช้ธูปปักที่ข้างประตูซ้ายขวาข้างละหนึ่งดอก บางศาลเจ้าที่มีรูปปั้นของเทพทวารบาลเช่นที่ศาลเจ้าพ่อเสือ ถนนตะนาว กรุงเทพฯ ก็จะใช้ธูปข้างละ 3 ดอก โดยจะไหว้เทพทวารบาลเป็นอันดับสุดท้ายหลังจากไหว้เทพต่างๆ ในศาลเจ้าแล้ว นอกจากนี้ยังพบว่ามีการเช่นไหว้เทพทวารบาลด้วยอาหารสำหรับเล็ก ๆ ด้วย

4. ความเชื่อเรื่องทวารบาล

ความเชื่อเรื่องทวารบาลจีนสรุปได้ 3 ประการคือ

4.1 ความเชื่อพื้นฐานของจีน

4.2 ความเชื่อเรื่องการป้องกันภัย

4.3 ความเชื่อเรื่องความเป็นสิริมงคล

4.1 ความเชื่อพื้นฐานของจีน

ความเชื่อเรื่องทวารบาลน่าจะมีที่มาจากความเชื่อพื้นฐานของจีน 3 ประการ ได้แก่

4.1.1 ความเชื่อเรื่องการนับถือธรรมชาติและภูตผี

รูปแบบทวารบาลทีม 28 เจ้าประตูคือ 28 เทพดาวนักษัตร ซึ่งมาจากชาวจีนโบราณจัดเส้นแบ่งเขตท้องฟ้าเป็น 28 เขต แต่ละเขตมีเทพประจำแต่ละกลุ่มดาว สะท้อนความเชื่อเรื่องการนับถือธรรมชาติที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของจีน ซึ่งมีการดำรงชีวิตพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติและดวงดาวต่าง ๆ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ ท้องฟ้า แม่น้ำ ทะเล ภูเขา และฤดูกาลต่าง ๆ เป็นต้น จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นและไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้จึงเชื่อว่าธรรมชาติจะบันดาลให้เกิดผลดีและผลร้ายขึ้นได้ อีกทั้งยังมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ ว่าคนที่ตายไปแล้วจะกลายเป็นผี ซึ่งมีอำนาจนำความสุข หรือภัยพิบัติมาให้กับคนที่มิชีวิตอยู่ และยังเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ล้วนมีผีอาศัยอยู่ (จิตรรา ก่อมนันทเกียรติ, 2542: 14-15) สิ่งเหล่านี้ทำให้นุษย์เกิดความเกรงกลัวต่อพลังอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็นทำให้ต้องหาเครื่องป้องกันภัยที่มีอำนาจเหมือนกันเช่นในตำนานเรื่องเทพ“จิงขุย” ซึ่งสำนักในพระมหากษัตริย์ของเกาจู่ฮ่องเต้และตั้งปณิธานว่า “จะอยู่ช่วยปราบภูตผีปีศาจ ช่วยให้แผ่นดินต้าถังสงบร่มเย็น” จิงขุยช่วยปราบผีให้แก่ถึงเสียนจงฮ่องเต้แห่งราชวงศ์ถัง ทำให้มีการแจกจ่ายภาพจิงขุยไปทั่วด้วยความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลและขับไล่สิ่งชั่วร้ายได้เช่น จิงขุยตัดหัวปีศาจและจิงขุยแต่น้องสาว (เกิดจากธรรมเนียมจีนที่ว่า ผู้หญิงแต่งออก-ผู้ชายแต่งเข้า จิงขุยแต่น้องสาวจึงเป็นการเชิญผีออกจากบ้าน) เป็นต้น (สุภาณี ปิยพสุนทรธา , 2550 : 122-123) นอกจากนี้ยังมีการเช่นไหว้เทพเจ้าและภูตผีวิญญาณ เพราะเชื่อว่าการเช่นไหว้จะทำให้เทพเจ้าและวิญญาณต่าง ๆ เกิดความพอใจและคล้อยตามบันดาลโชคลาภและความสุขมาให้เป็นการตอบแทน

4.1.2 ความเชื่อที่เกี่ยวกับลัทธิขงจื้อ

ภาพทวารบาลของจีนมีภาพของขุนนางทั้งแบบบู๊และแบบบู้ เนื่องจากมีการนับถือขุนนางที่มีคุณธรรมอันมาจากความเชื่อของลัทธิขงจื้อ ซึ่งมุ่งเน้นให้ปฏิบัติตามจารีต ประเพณี มีคุณธรรม และจริยธรรมอันดีงาม ให้ความสำคัญต่อครอบครัวในฐานะที่เป็นหน่วยย่อยที่สำคัญของสังคม ให้เกียรติกับผู้สูงอายุ ยกย่องครูอาจารย์ผู้มีความรู้ ให้ความสำคัญกับการศึกษา(เฟิ่น ดอกบัว, 2549) และยกย่องผู้ที่มีความกตัญญูเช่น ดำเนินเรื่องเทพจงชุยซึ่งเป็นแบบอย่างของผู้เฒ่าในการศึกษาและเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณอุทิศตนเพื่อปราบภูตผีปีศาจเพื่อตอบแทนบุญคุณ เรื่องมีอยู่ว่า จงชุย เข้าร่วมสอบจอหงวนบู๊เมื่อสมัยของเกาจู่ซ่งเต้ (高祖) แต่สอบตกจึงเอาหัววิ่งชนบันไดหินหน้าห้องพระโรงตาย เกาจู่ซ่งเต้ส่งสารจึงพระราชทานชุดขุนนางสีน้ำเงินแล้วฝังศพให้อย่างดี จงชุยจึงสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและตั้งปณิธานว่า “จะอยู่ช่วยปราบภูตผีปีศาจ ช่วยให้แผ่นดินต้าถังสงบร่มเย็น” (สุภาณี ปิยพสุนทร, 2550 : 122-123)

ส่วนลัทธิเดิมที่มีการนับถือกันมาขงจื้อก็ไม่ได้ปฏิเสธ แก้ไข หรือส่งเสริมแต่อย่างใดดังที่ มีความเห็นของขงจื้อว่า “จงเคารพผี แต่อย่าให้ห่างไว้” และให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องผีว่า “...ผีไม่สามารถมองเห็นหรือได้ยินได้ และผีก็เข้าถึงอยู่ในทุกสิ่ง ผีเป็นเหตุให้ประชาชนต้องต้องถือศีลและชำระมลทิน ต้องใส่เสื้อผ้าอันงามที่สุด เพื่อไปกระทำกิจพิธีบูชา...” (เสฐียร โภเศษ-นาคะประทีป, 2514: 408) และให้ความสำคัญต่อบรรพบุรุษเช่น ต้องดูแลที่ฝังศพให้ดีและคอยเซ่นไหว้อยู่เสมอ นอกจากนี้ขงจื้อยังเป็นผู้รวบรวมและจัดพิธีการไหว้ต่าง ๆ ให้เป็นระบบเดียวกัน เกิดขนบธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าขงจื้อมีความเชื่อเรื่องผีและการเซ่นไหว้อยู่ด้วย ทำให้มีการยกย่องนับถือขุนนางมาเป็นภาพทวารบาล มีการเซ่นไหว้และการประกอบพิธีกรรม

4.1.3 ความเชื่อที่เกี่ยวกับลัทธิเต๋า

เต๋าประกอบด้วยสองลักษณะคือ เป็นปรัชญาเต๋าที่มาจากเหลาจื้อ และที่เป็นศาสนาหนักไปในทางไสยศาสตร์ซึ่งมาจากคัมภีร์ของประมุขศาสนาเต๋านในสมัยต่าง ๆ (เฟิ่น ดอกบัว, 2549) หลักปฏิบัติของเต๋าจะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ บำเพ็ญกิจ โดยวิธีฉะฉานสมบัติ สงบอารมณ์ สงบรักสงบซึ้ง เพียรตัดความกำหนัดยินดีและความปรารถนาดีรณ ยึดถือความกรุณา มัถยัสถ์และถ่อมตน

เป็นหลัก (เสถียร โสภณ-นาคะประทีป, 2514) และเชื่อว่าจิตที่สงบสามารถนำไปสู่เต๋าได้ เมื่อเข้าถึงเต๋าแล้วย่อมมีความสามารถพิเศษ สามารถรู้เห็นเหนือคนธรรมดาสามัญขึ้นไปได้ (พิน คอกบัว, 2549) ลัทธิเต๋ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 7 กลางสมัยราชวงศ์ฮั่น โดยนักพรตรูปหนึ่งชื่อ เตียเต๋าเล้ง ซึ่งถือว่าตัวเองสำเร็จถึงขั้นทิพย์ภาวะจนสามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ จึงประกาศศาสนาเต๋าคืนมา โดยยกเหล่าจื้อขึ้นเป็นศาสดาและยกเต๋าเต็กเก็งเป็นคัมภีร์ของศาสนา ส่วนเตียเต๋าเล้ง ได้แต่งตำราสอนศาสนาอีกหลายเล่มเน้นไปทางเวทมนตร์และพิธีกรรม เช่น การปรุงยาอายุวัฒนะ หรือเวทย์มนตร์สำหรับเหาะเหินได้อย่างเทวดา (พิน คอกบัว, 2549: 40)

ในเรื่องเซียนก็มีเซียนในระดับต่าง ๆ แบ่งเป็น 6 ชั้น ได้แก่

1. เซียนปีศาจ คือปีศาจที่ได้บำเพ็ญเพียรภาวนา
2. เซียนสัตว์เดรัจฉาน เช่น เสือ ชะมด เต่า ฯลฯ
3. เซียนมนุษย์ คือคนที่ประพฤติมั่นในศีล เจริญภาวนาจนได้ฌาน มีฤทธิ์มีอำนาจ
4. เซียนปฐพี คือเซียนมนุษย์ที่บำเพ็ญฌานจนถึงขั้นสูงสุด มีอายุยืน และมีอิทธิฤทธิ์
5. เซียนเทพารักษ์ คือเซียนที่หมดจากความเป็นมนุษย์ เหลือแต่วิญญาณ เป็นเทพดา
6. เซียนสวรรค์ คือเซียนขั้นสูงสุด เกิดจากการบำเพ็ญตบะจนบรรลุฌานขั้นสูงสุดอย่าง

สมบูรณ์ (จิตรรา ก่อนันเกียรติ, 2542: 150)

ลัทธิเต๋ามีเรื่องเทพและภูติผีปีศาจมากที่มาจากเทพนิยายและการยกย่องให้เป็นเทพก็มีเช่นตัวละครในนิทานที่เป็นเจ้าพ่อคือเจ้าพ่อเห้งเจีย ส่วนคนที่ทำความดีไว้เมื่อตายไปแล้วผู้ที่นิยมลัทธิเต๋าก็ยกขึ้นเป็นเทพหรือเจ้า เช่น “ฉินซูเป่า” กับ “เว่ยจื่อกง” ซึ่งมีตำนานเล่าว่าฉินซูเป่า (秦叔宝) หรือ ฉินจยง (秦琼) และเว่ยจื่อ - กง (尉迟恭) หรือ หูจิ่งเต๋อ (胡敬德) เป็นแม่ทัพในสมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ. 1170-1179) พระเจ้าถังไท่จง (唐太宗) เป็นผู้มีความชำนาญในการรบและในการรบแต่ละครั้งทำให้มีผู้คนล้มตายจำนวนมาก ผู้คนเหล่านั้นเมื่อตายไปก็กลายเป็นวิญญาณร้ายคอยตามรังควานพระองค์ ในนั้นมีปีศาจคนหนึ่งคือ “พญาเล้งอ้อง” ที่มารังควานเพราะเข้าใจว่าพระองค์ไม่รักษาสัตย์อุปถัมภ์ให้ “งูแดง” ไปสังหารภูติชีวิตคน พระองค์ทรงหวาดกลัวจึงนำเรื่องไปปรึกษากับเหล่าขุนนาง ฉินซูเป่าซึ่งเป็นแม่ทัพจึงเสนอตัวขับไล่ผีร่วมกับเว่ยจื่อกง แม่ทัพทั้งสองคอยเฝ้าที่ห้องบรรทมทั้งคืนคอยรับมือกับเหล่าปีศาจทำให้ไม่มีปีศาจร้ายมารังควาน ภายหลังพระเจ้าถังไท่จงจึงมีพระบัญชาให้จิตรกรวาดรูปเหมือนของแม่ทัพทั้งสอง ในมือถือขวานและค้อนรูปแดง ที่เอวแขวน

แต่ คันธนูและลูกศร ทำทางชิงข้างแวนไว้ที่ประตูราชวังทางซ้ายมือมือคือรูปของฉินซงเป่า และ ทางด้านขวามือคือรูปของเว่ยหลือกง(นวรัตน์ ภัคดีคำ, 2553: 74; เศรษฐมณฑล กาญจนกุล, 2548: 9)

นอกจากนี้ยังมีตำนานอื่นที่น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อในลัทธิเต๋าเช่นเรื่อง เทพ “ฉินฉู่” กับ เทพ“อวี๋เหล่ย์”ซึ่งมีเรื่องเล่าว่า เทพ“ฉินฉู่” (神荼) กับ เทพ“อวี๋เหล่ย์” (郁垒) เป็นเทพที่ ได้รับคำสั่งจากเง็กเซียนฮ่องเต้ให้เฝ้าประตูผี กลางมหาสมุทรเป็นที่ตั้งของภูเขาผู้ชัว (度朔山) บนนั้นมีต้นท้อใหญ่อยู่ ต้นท้อนี้มีกิ่งก้านแผ่ขยายออกไปทั่ว กิ่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือชี้ไปทาง ประตูผี เทพทั้งสองอยู่ที่ประตูนั้นคอยควบคุมเหล่าผีร้ายและลงโทษโดยการประหารหรือไม่ก็ใช้ค้อน กบหรือค้อนอ้อมมัดไปให้เป็นอาหารเสือ จากตำนานดังกล่าวในคือสิ้นปีทางจันทรคติชาวฉินจึงมักใช้ ไม้ท้อ ซึ่งเชื่อว่าสามารถไล่สิ่งอัปมงคลได้มาสร้างเป็นรูปทวารบาลฉินฉู่ อวี๋เหล่ย์ และเสือ แวนไว้ ที่ประตูเพื่อขับไล่สิ่งอัปมงคลและผีร้าย (นวรัตน์ ภัคดีคำ , 2553 : 73) เทพทั้งสองน่าจะอยู่ใน ประเภทเซียนเทพารักษ์ ที่เป็นเทพยดามีแต่วิญญาณ ส่วนเง็กเซียนฮ่องเต้ น่าจะเป็นเซียนสวรรค์ชั้น สูงสุด ซึ่งมีอำนาจเหนือเทพทั้งสองตามความความเชื่อเรื่องเซียนของเต๋า

ตำนานที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเทพทวารบาลส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความ เชื่อในลัทธิเต๋าซึ่งมีความเชื่อเรื่องเซียนและเทพเจ้าต่าง ๆ ส่งผลให้เทพทวารบาลของฉินมีจำนวน มาก

4.2 ความเชื่อเรื่องการป้องกันภัย

ในประเทศจีนมีเพลงพื้นบ้านบทหนึ่งที่สะท้อนความเชื่อเรื่องการติดภาพทวารบาลเพื่อทำ หน้าทวารบาล ป้องกันภัยจากพวกภูตผีปีศาจ มีเนื้อเพลงดังนี้

“เทพเจ้าผู้รักษาประตู เทพเจ้าผู้รักษาประตู ท่านจี้มีสีแดง ติดรูปท่าน ไว้ที่ประตูเพื่อพิทักษ์ รักษาบ้าน เทพเจ้าผู้รักษาประตู เทพเจ้าผู้รักษาประตู ถือดาบใหญ่ ปีศาจน้อยใหญ่ไม่อาจเข้ามาใน บ้านได้” (เรื่องรอง รุ่งรัศมี, 2542: 32)

จากบทเพลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ามีความเชื่อเรื่องเทพเจ้าที่ทำหน้าที่พิทักษ์รักษาบ้าน และช่วยป้องกันจากภูตผีปีศาจ ทวารบาลของฉินมีตำนานความเป็นมาที่หลากหลายเกี่ยวกับการ ป้องกันวิญญาณไม่ให้มารบกวนหรือรังควานผู้ที่อยู่อาศัยในบ้าน ส่วนรูปแบบของทวารบาลก็มา จากตำนานที่กล่าวถึงการคุ้มครองภัยจากภูตผีปีศาจที่เด่นได้แก่เรื่องของเทพ “ฉินฉู่” กับ เทพ“อวี๋

เหล่า” จากตำนานดังกล่าวในคือสิ้นปีทางจันทรคติชาวจีนจึงมักใช้ไม้ท้อ ซึ่งเชื่อว่าสามารถไล่สิ่ง
อัปมงคลได้มาสร้างเป็นรูปทวารบาลเงินดู อวีเหล่าย์ และเสื่อ แขนงไว้ที่ประตูเพื่อขับไล่สิ่งอัปมงคล
และผีร้าย และตำนานของเทพ “ฉินซูเป่า” กับ เทพ “เว่ยฉือกง” ที่คอยเฝ้าห้องบรรทมของพระเจ้าถึง
ไต้หวันทั้งคืนคอยรับมือกับเหล่าปีศาจทำให้ไม่มีปีศาจร้ายมารังความ ภายหลังจึงมีการวาดรูปเหมือน
ของแม่ทัพทั้งสอง ในมือถือขวานและค้อนรูปแดง ที่เอวแขวนเส้ คันธนูและลูกศร ท่าทางจึงขง
แขนงไว้ที่ประตูราชวังทางซ้ายมือมือคือรูปของฉินซูเป่า และทางด้านขวามือคือรูปของเว่ยฉือกง
และเรื่องของเทพจงขุซึ่งเชื่อว่ามีอำนาจในการปราบปีศาจร้ายได้ เป็นต้น

จากตำนานที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่าคติความเชื่อเรื่องทวารบาลเกี่ยวกับการป้องกันภัยมา
จากตำนานที่มีเทพ มนุษย์หรือผู้มีความสามารถเหนือธรรมชาติเป็นแบบอย่าง แล้วเกิดการ
เลียนแบบบุคคลเหล่านั้นขึ้น โดยการแกะสลักภาพไว้บนไม้ที่มีความเป็นมงคลในการป้องกันผีเช่น
ไม้ท้อ และรูปแบบเปลี่ยนมาเป็นการวาดภาพตามจินตนาการซึ่งมีใบหน้าน่าเกรงขามใส่ชุดนักรบ
และถืออาวุธ หรือการสลักชื่อขึ้นเพื่อเป็นตัวแทน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยป้องกันภูตผีปีศาจตาม
อย่างเรื่องเล่าในตำนาน อีกทั้งยังมีการเซ่นไหว้เพื่อเป็นการบอกกล่าวเทพมวารบาลให้ช่วยคุ้มครอง
ด้วย

4.3 ความเชื่อเรื่องความเป็นสิริมงคล

ความเชื่อเกี่ยวกับทวารบาลด้านความเป็นสิริมงคล เป็นความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากความ
เชื่อเรื่องการป้องกันภัย แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบต่างจากเดิม เช่น ถาวผู้ ซึ่งเป็นไม้ท้อที่เขียน
ชื่อแม่ทัพเว่ยฉือกงและฉินซูเป่า ได้วิวัฒนาการมาเป็นกระดาษแดงเขียนคำมงคลติดที่ประตูบ้าน
เรียกว่า ซุนเหลียน และภาพเทพเจ้าก็กลายเป็นภาพที่ติดในเทศกาลตรุษจีนว่า เหนียนฮว่า
(เรื่องรอง รุ่งรัศมี, 2542: 36)

ความเชื่อเรื่องความเป็นสิริมงคลเห็นได้ชัดเจนจากภาพทวารบาล ซึ่งมีการจัดวาง
องค์ประกอบของภาพให้มีสัญลักษณ์มงคลอยู่ในภาพเพื่อเป็นการอวยพรและจากเดิมที่มีการติดภาพ
ขุนนางฝ่ายบูหน้าดาเคร่งขรึมถืออาวุธที่แสดงถึงความแข็งแกร่งหน้าเกรงขามคุ้มครองภัยจากสิ่งชั่ว
ร้ายไม่ให้กล้าเข้ามาเข้าไปในบ้านก็เปลี่ยนเป็นภาพของขุนนางฝ่ายบูน เช่นภาพ เทียนกัวซ้อฮก หรือ
ขุนนางสวรรค์ประทานพร ถือป้ายมีข้อความว่า 天官財福 มีเทพกุมารทองเป็นบริวารถือถาด

ทับทิมมีความหมายอวยพรให้ร่ำรวย ส่วนเทพ ตั้งเขี้ยวเจ็กปิ้ง ถือป้ายมีข้อความว่า 当朝一品 มีเทพ
กุมารทองถือธาดาสีหมวกขุนนางเป็นการอวยพรให้ก้าวหน้า

นอกจากนี้ก็มีเจ้าประตูที่เป็นสกกับลคเพื่อความสุขเป็นสิริมงคล หรือการตั้งประติมากรรม
สิงโตตามประตูทางเข้าวัด วัง อุทยาน สถานที่ราชการและตามบ้านเรือน ซึ่งเชื่อว่าสิงโตเป็น
สัญลักษณ์แห่งความกล้าหาญ อำนาจ และเชื่อว่าสิงโตจะคอยปกป้องคุ้มครองให้สมาชิกในบ้านอยู่
อย่างร่มเย็นเป็นสุข พร้อมทั้งช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและปีศาจไม่ให้เข้าไปในบ้านได้ นิยมนำมา
วาง ส่วนบ้านที่ทำการค้าขายก็จะไหว้เทพทวารบาลขอพรให้ค้าขายร่ำรวยและมีความเจริญรุ่งเรือง

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบทวารบาลสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ทวารบาลที่เป็น
รูปภาพ กระจ่างรูป และทวารบาลที่เป็นประติมากรรม ซึ่งรูปแบบของทวารบาลของจีนและของจีน
โพ้นทะเลในประเทศไทยมีรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยภาพทวารบาลรูปเทพหรือขุนนางของจีนมี
รูปแบบที่หลากหลายกว่าของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ลักษณะกระจ่างรูปรวมถึงลักษณะ
การจัดวางมีลักษณะที่ต่างกันกล่าวคือตามบ้านเรือนของชาวจีนจะนิยมนำกระจ่างรูปไว้บนพื้น ซึ่ง
มีป้ายอักษรว่า(门口土地财神)อยู่ด้านหลัง ขณะที่ของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยส่วนใหญ่จะ
พบเป็นกระจ่างรูปสีแดงเล็ก ๆ อยู่บนผนังในระดับสายตาที่ข้างประตู ส่วนที่เป็นประติมากรรมจะ
พบรูปปั้นสิงโตอยู่สองข้างของประตู และพบรูปปั้นของเทพหรือขุนนางอยู่ที่สองข้างของประตูใน
ศาลเจ้า

ธรรมเนียมการติดภาพเทพทวารบาลในช่วงเทศกาลปีใหม่ของจีนเป็นที่นิยมอย่าง
กว้างขวางแต่ไม่เป็นที่นิยมในประเทศไทย ส่วนธรรมเนียมการไหว้ทวารบาลบ้านที่มีกระจ่างรูปสี
แดงอยู่หน้าบ้านก็จะมีการไหว้เพื่อให้กิจการค้าขายรุ่งเรืองและขอให้คุ้มครองจากภูติผีปีศาจ และ
ไหว้เพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ทวารบาลว่าอนุญาตให้วิญญาณเข้าหรือออกบ้านได้ อีกทั้งยังมีการ
ไหว้ทวารบาลที่ฮวงซุ้ยในวันเซ็งเม้ง และเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมการไหว้ในศาลเจ้า โดยจะไหว้
ทวารบาลเป็นอันดับสุดท้าย

ความเชื่อเรื่องทวารบาลมาจากความเชื่อ พื้นฐานของจีนได้แก่ความเชื่อเรื่องการนับถือ
ธรรมชาติและภูตผีที่เชื่อว่าเป็นสิ่งต่าง ๆ ส่วนมีวิญญาณสถิตอยู่ ฝีมือนำมาเห็นมนุษย์สามารถมาทำ
อันตรายและคลั่งคลั่งให้เกิดโรคหรือโรคภัยได้ ซึ่งการแสดงออกต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการคิด
ภาพหรือการไหว้ทวารบาลก็น่าจะมีสาเหตุมาจากความกลัวในสิ่งที่มองไม่เห็นและต้องการได้รับการ
การคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเชื่อถือนั่นเอง ความเชื่อที่สอดคล้องกับลัทธิเต๋าที่มีความเชื่อเรื่อง
เซียน เทพเจ้า เห็นได้จากตำนานเรื่องทวารบาลของจีนที่ได้กล่าวไปแล้วในเบื้องต้น ซึ่งมีทั้งเทพและ
มนุษย์ที่ทำความดีและได้รับการยกย่องนับถือในภายหลังเช่นเทพ“ฉินซูเป่า” กับ “เว่ยจื่อกง” เทพ
“ฉินฉู” กับ เทพ“อวี๋เหล่ย์” เป็นต้น ส่วนความเชื่อของลัทธิขงจื้อก็ไม่ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผี
หรือเทพเจ้าโดยตรงอย่างไรในลัทธิเต๋า แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อเรื่องภูตผีแต่อย่างใด อีกทั้งยัง
สนับสนุนให้มีการเช่นไหว้บรรพบุรุษและนิยมนำผู้ที่มีคุณธรรมมีความกตัญญูอย่างในเรื่องของ
เทพางค์ทั้งหลายลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋าก็มีความสัมพันธ์กันในเรื่องของการยกย่องคนดี นอกจากนี้
ความเชื่อเรื่องทวารบาลยังเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อเรื่องการป้องกันภัยอันเนื่องมาจากความเชื่อใน
เรื่องภูตผีและการผสมผสานระหว่างความเชื่อในลัทธิเต๋าและลัทธิขงจื้อ ความเชื่อเรื่องความเป็นสิริ
มงคล ต่อมารูปแบบของทวารบาลก็มีมากขึ้นจากการนับถือเพื่อป้องกันภัยจากภูตผีอย่างเดียวนั้น
ความคิดเรื่องความเป็นสิริมงคลและการอวยพรเรื่องอื่น ๆ เข้ามาด้วยก็ สังเกตได้จากภาพที่มีความ
ดูคึกคักเกรงขามก็เริ่มมีภาพสัญลักษณ์มงคลเข้ามาทำให้มีความหมายด้านสิริมงคลมากยิ่งขึ้น

ด้านความคิดความเชื่อเบื้องหลังทวารบาลของจีนและของจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยก็มี
ความคล้ายคลึงกันคือความเกรงกลัวในสิ่งที่มองไม่เห็น มีความเชื่อเรื่องการป้องกันภัยและเรื่อง
ความเป็นสิริมงคลซึ่งเป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากแบบแรก แต่รูปแบบของทวารบาลก็มีความ
แตกต่างกันตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. “เซี่ยวกาง.” ศิลปากร 52, 1 (มกราคม – กุมภาพันธ์ 2552): 102-103.

จิตรา ก่อนันทเกียรติ. พระพุทธ พระโพธิสัตว์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจีน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จิตรา, 2547), 77.

_____. **ธรรมเนียมจีนมีเหมือน มีต่าง มีแปลก.** กรุงเทพฯ: จิตรา, 2546.

_____. **เรื่องจีนหลายเรื่อง หนึ่งเรื่องมีหลายตำรา.** กรุงเทพฯ: จิตรา, 2547.

เทียนเสี่ยวหลง. **เจ้าที่ : เทพที่ใกล้ชิดมนุษย์ที่สุด.** กรุงเทพฯ : มังกรยิ้ม, 2550.

นวรรตน์ ภัคดีคำ. **เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จีน.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2553.

บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น. ฝ่ายวิชาการภาษาไทย. **พจนานุกรมไทยฉบับทันสมัยและสมบูรณ์.** กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2552.

ประยงค์ อนันทวงศ์. **เทพเจ้าจีน.** กรุงเทพฯ: บুদ্ধโสตร์, 2544.

ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล. **108 สัญลักษณ์จีน.** กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2552.

_____. **108 สิ่ง มิ่งมงคลจีน.** กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2553.

พิน ดอกบัว. **ปวงปรัชญจีน.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2549.

ภูริวรรณ วรรณสาสน์. “สิงโต ทวารบาลของจีน.” **Open house** 1(2), 1(28)(กรกฎาคม 2546): 78- 79.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ :

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.

เรื่องรอง รุ่งรัศมี. **มังกรซ่อนลาย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์, 2542.

สมชาย ณ นครพนมและคนอื่นๆ. **ทวารบาลผู้รักษาศาสนสถาน.** กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรมศิลปากร, 2546.

สุภาณี ปิยพสุนทรา. **ร้อยเรียงเรื่องเล่าภาพมงคลจีน.** กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2550.

เสฐียร โกเศศ [นามแฝง] และนาคะประทีป [นามแฝง]. **ลัทธิของเพื่อนฉบับสมบูรณ์.** พระนคร: ก้าวหน้า, 2507.

เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล. **เทพทวารบาล**. กรุงเทพฯ: เศรษฐศิลป์, 2548.

ภาษาอังกฤษ

Knapp, Ronald G., Jonathan Spence, and A. Chester Ong. **Chinese houses : the architectural heritage of a nation**. Singapore: Tuttle, 2005.